

original scientific article
received: 2014-05-14

UDC 327(497.1)"1945/1950"

JUGOSLOVENSKA DIPLOMATIJA 1945–1950: STVARANJE PARTIJSKE DIPLOMATIJE¹

Slobodan SELINIĆ

Institut za noviju istoriju Srbije, Trg Nikole Pašića 11/IV, 11000 Beograd, Srbija
e-mail: slobojana@yahoo.com

IZVLEČEK

Članek se opira na arhivske fonde Arhiva Jugoslavije in Diplomatskega arhiva Ministrstva za zunanje zadeve Srbije ter na relevantno literaturo. Avtor opisuje spremembe v jugoslovanski diplomaciji in na diplomatskih predstavništvih po zmagi partizanske strani v drugi svetovni vojni v Jugoslaviji. Obenem pojasnjuje proces odstranjevanja diplomatov z jugoslovanskih diplomatskih predstavništev, za katere je nova oblast menila, da so njeni nasprotniki, ter kadrovske politiko in način, s katerim je Komunistična partija Jugoslavije dosegla prevlado med diplomatskim osebjem v letih od 1945 do 1950.

Ključne besede: Jugoslavija, diplomacija, diplomatska predstavništva, Komunistična partija Jugoslavije, 1945–1950

LA DIPLOMAZIA JUGOSLAVA 1945–1950: NASCITA DELLA DIPLOMAZIA DI PARTITO

SINTESI

L'articolo si basa su documenti dell'Archivio di Stato jugoslavo e sugli archivi diplomatici del Ministero degli Affari Esteri della Serbia, a Belgrado, nonché su di una significativa letteratura. L'Autore descrive i cambiamenti nella struttura diplomatica jugoslava e negli uffici di rappresentanza diplomatica dopo la vittoria partigiana jugoslava nella Seconda Guerra Mondiale. Descrive altresì il processo di revoca dei diplomatici dagli uffici di rappresentanza dello stato jugoslavo, dovuto al fatto che il nuovo governo li riteneva propri avversari, illustra la politica del personale nonché il modo in cui il Partito Comunista Jugoslavo pervenne al controllo del personale diplomatico, dal 1945 al 1950.

Parole chiave: Jugoslavia, diplomazia, rappresentanze diplomatiche, Partito Comunista Jugoslavo, 1945–1950

¹ Članak je deo projekta broj 47027 „Srbi i Srbija u jugoslovenskom i međunarodnom kontekstu: unutrašnji razvitak i položaj u evropskoj/svetskoj zajednici“, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

UVOD

Preuzimanjem vlasti u Jugoslaviji posle Drugog svet-skog rata KPJ je pod svoju kontrolu stavila i diploma-tiju, ali taj proces nije ostvaren brzo i lako. Još kada je na Drugom zasedanju Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) 1943. stvorila Nacio-nalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ), partizan-ska strana je pokazala pretenzije da preuzme funkcije spoljne politike i diplomatije, jer je među poverenicima NKOJ-a bio i poverenik za spoljne poslove. Taj posao je poveren iskusnom političaru Josipu Smodlaku, koji je imao dugogodišnje iskustvo iz diplomatske službe Kra-ljevine Jugoslavije i koji je bio član narodnooslobodilač-kog pokreta (NOP) i čovek dobro upućen u jugosloven-sko-italijanske odnose, koji su dobijali na značaju posle kapitulacije Italije.

Nastavljajući borbu za međunarodno priznanje svog pokreta partizanska strana je otpočela borbu za preuzimanje diplomatskih predstavništava Kraljevine Jugoslavije. U godinama preuzimanja vlasti 1944/45. Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) se zadovoljila uklanjanjem iz diplomatske službe najodanijih ljudi poraženog sistema i postavljanjem na najvažnije polo-žaje sebi odanih ljudi bez obzira na to da li su oni bili njeni članovi ili ne. Potpunu prevlast svojih kadrova u diplomatskoj službi KPJ je ostvarila tek posle Rezolucije Informbiroa (IB), kada u diplomatiji više nije moglo da bude mesta ni za nepouzdanu nekomuniste ni za kole-bljive članove Partije.

OSVAJANJE VLASTI: PREUZIMANJE DIPLOMATSKIH
PREDSTAVNIŠTAVA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
1944–1946.

Promene u diplomatskoj mreži Kraljevine Jugoslavi-je su bile moguće posebno posle sporazuma predsedni-ka NKOJ-a Josipa Broza i predsednika kraljevske vlade Ivana Šubašića na Visu 16. juna 1944. i u Beogradu 1. novembra 1944. (Petranović, 1988; Tripković, 1990; Pa-vlović, 2007). Ovim sporazumima je NKOJ dobio mo-gućnost da utiče na kadrovska rešenja u jugoslovenskoj diplomatiji još dok je rat trajao. Tako je od leta 1944. partizanski pokret vršio stalni pritisak na Šubašića da se iz diplomatskih predstavništava Jugoslavije uklone ljudi koji su smatrani za neprijatelje narodnooslobodilačke borbe (NOB), tj. pristalice generala Mihailovića, i da se na njihova mesta postave ljudi u koje je partizanska stra-na imala poverenje.

Bez obzira što je to za partizansku stranu bio jedan od važnih ciljeva, promene u diplomatskom aparatu nije bilo lako sprovesti. U borbi za uspostavljanje utica-ja u diplomatskoj mreži Kraljevine Jugoslavije politički pragmatizam je krajem, ali i posle rata, nalagao novim vlastima kompromise. Sa jedne strane, izbor kadrova za diplomatiju morao je da bude takav da se pred zapad-nim silama otklone sumnje u isključivo komunistički

karakter partizanskog pokreta. Drugo, u partijskim re-dovima nije bilo dovoljno ljudi koji su imali stručnost, iskustvo i koji su znali strane jezike, što su bile osobine neophodne za rad u diplomatiji. Takvo stanje nije bilo lako promeniti ni posle rata. U razgovoru sa delegaci-jom Slovena iz Kanade i SAD-a, 19. decembra 1946, Josip Broz je priznao da je novim vlastima bilo teško da popune diplomatska predstavništva, jer nisu imali do-voljno iskusnih ljudi (AJ, KMJ, I-2-a/70).

Zbog nedostatka stručnih kadrova u svojim redovima KPJ je 1944. i 1945. za diplomatiju primala i ljude koji ne samo da nisu bili njeni članovi, već nisu pripadali ni partizanskom pokretu. Uslov je bio da nisu saradivali sa okupatorom ili da nisu bili na neprijateljskoj strani u ratu. Štaviše, nova vlast je iz obzira prema zapadnim silama odlučila da na čelu političkih predstavništava u nekim zapadnim državama ne budu komunisti (AJ, 507/ XIII, k. 47/26). Tako su u velikom broju zemalja, pre sve-ga zapadnih, na mestu ambasadora, poslanika i konzula godinama posle rata bili nekomunisti (Sava Kosanović u SAD-u, Marko Ristić u Francuskoj, Milan Ristić u Švaj-carskoj i Egiptu, Božin Simić u Turskoj, Izidor Cankar u Grčkoj, Vladimir Ribarž u Norveškoj i Miloš Moskovlje-vić u Norveškoj i Egiptu, konzuli Vladimir Vukmirović i Miodrag Marković u SAD-u). Doduše, KPJ se trudila da na položajima ispod šefa predstavništva budu njoj oda-ni kadrovi: Vrleta Krulj (kasnije Šerif Šehović) u Atini, Franc Kos u Londonu, Nijaz Dizdarević u Turskoj, Sergi-je Makiedo, Slavko Zore i Branko Vukelić u Americi itd.

Partizanska strana je neka jugoslovenska predstavi-ništva preuzela još tokom rata i popunjavala ih svojim ljudima, posebno posle sporazuma Tita i Šubašića. Tokom novembra 1944. Josip Smodlaka, koji je bio pove-renik za spoljne poslove NKOJ-a, preuzeo je mesto jugoslovenskog delegata kod savezničkog Savetodavnog veća za Italiju, što je bio deo dogovora NKOJ-a i Šuba-šića, umesto dotadašnjeg delegata Mihe Kreka. Preuzi-majući delegaciju u Rimu, Josip Smodlaka se postarao i da u njoj budu ljudi odani partizanskom pokretu (među njima je bio i njegov sin Sloven). Po Smodlakinom nalo-gu je rukovodilac jugoslovenskog konzulata u Napulju Jovan Ristić, koji je bio savetnik Poslanstva u Vatika-nu, predao dužnost poručniku Gvidu Branici, sekreta-ru odeljenja za vezu NOVJ u Napulju, 372, 18, 1944; AJ, 836, I-3-b/311; AJ, 334, 192, 515; Milatović, 1985; Smodlaka, 1986; Zapisnici NKOJ; ZSMKJ).

Veliki uspeh za partizanski pokret predstavljao je i prelazak na njegovu stranu ambasadora u Moskvi Stano-ja Simića, koji je marta 1944. podneo ostavku, zajedno sa vojnim izaslanikom u SSSR-u potpukovnikom Mio-dragom Lozićem. Na zahtev Josipa Broza, Simić i Lozić su ostali na svojim dužnostima (AJ, 836, I-3-b/560; AJ, 378, 2; OJR; Dedijer, 1951; Popović, 1988; Pavlović, 2011).

Uz pomoć Simića partizanska strana je u jesen 1944. preuzela i jugoslovensko predstavništvo u Rumuniji, pa je 1. oktobra 1944. član AVNOJ-a Nikola Petrović do-

bio punomoćje da u ime NKOJ-a zastupa interese Jugoslavije u Rumuniji. Kako je Rumunija bila poražena zemlja, to Jugoslavija u njoj nije odmah obnovila rad diplomatskog predstavništva, već je ustanovila političko predstavništvo, na čijem je čelu tokom 1945. bio Nikola Grulović (AJ, 836, I-3-b/529; I-3-b/985; DAMSPS, PA, 1945, 27, 18, 0175).

Uticaj „nove“ Jugoslavije uspostavljen je tokom rata i u Albaniji i bio je višeslojan: politički, vojni i partijski. Od avgusta 1944. kod Vrhovnog štaba NOV Albanije nalazila se Vojna misija na čelu sa pukovnikom Velimirom Stojnićem, koji je postao i prvi jugoslovenski poslanik u Albaniji, dok ga u novembru 1945. nije nasledio Josip Đerda (DAMSPS, PA, 1945, 1, 16, 6136; Dimitrijević, 2005; Životić, 2011).

Jedan od prioriteta NKOJ-a posle sporazuma Tita i Šubašića, bilo je popunjavanje diplomatske mreže odanim ljudima i uklanjanje onih koje je NKOJ smatrao za neprijatelje. To je bio deo dogovora NKOJ-a i Šubašića posle formiranja Šubašićeve vlade. Već 9. juna donet je ukaz o penzionisanju ambasadora u Vašingtonu Konstantina Fotića. Na sednici vlade 17. jula 1944. je odlučeno da bude penzionisan poslanik u Bernu Momčilo Jurišić, a raspravljalo se i o novim ambasadorima u Moskvi i Vašingtonu. Međutim, partizanskoj strani to nije bilo dovoljno. Zato je nastavila sa pritiscima na Šubašića, pa je na sednici vlade 12. oktobra penzionisan ili stavljen na raspolaganje veliki broj diplomata, a među njima i još dvojica velikih protivnika komunista – Aleksandar Avakumović (Švedska) i Bogoljub Jevtić (Engleska) (ZSMSKJ). Međutim, iako je NKOJ uspeo da u nekim diplomatskim predstavništvima Kraljevine Jugoslavije ostvari uticaj još tokom 1944, poput Ambasade u SSSR-u ili delegacije u Italiji, u većini predstavništava do osetnijih promena je došlo tek posle rata, tj. posle formiranja Privremene Vlade DFJ, na čelu sa Titom, marta 1945. To znači da su se u mnogim predstavništvima i posle rata zadržali stari kadrovi i da su oni postepeno zamenjivani od 1945. godine. Stvaranje Privremene Vlade Demokratske federativne Jugoslavije (DFJ) na čelu sa Josipom Brozom marta 1945. olakšalo je popunjavanje diplomatskih predstavništava ljudima u koje je nova vlast imala poverenja. Tako su uglavnom tokom 1945. diplomate odane novim vlastima krenule i u ona diplomatska predstavništva u kojima do tada nova vlast nije imala svoje ljude na njihovom čelu. Na sednici Vlade 30. marta 1945. konačno su određeni za ambasadore u SAD-u Stanoje Simić, Moskvi Vladimir Popović (umesto Stanoja Simića), Londonu Ljubo Leontić i Parizu Marko Ristić. Tokom 1945. odlučeno je i da Milan Ružić bude konzul u Carigradu, a Božin Simić ambasador u Ankari (AJ, 836, II-5-b/33).

Među predstavništvima u kojima su stari kadrovi ostali do posle rata bili su Ambasada u Kanadi, Konzulat u Carigradu, Ambasada u Londonu, Poslanstvo u Portugalu, Ambasada u Turskoj, predstavništva u SAD-u itd. Trn u oku partizanima ostalo je nekoliko jugoslovenskih

diplomata: ambasador u SAD-u Konstantin Fotić, ambasador u Londonu Bogoljub Jevtić, ambasador u Švedskoj Aleksandar Avakumović, poslanik u Bernu Momčilo Jurišić i delegat kod De Golovog Komiteta Jovan Đonović.

Krajem 1944. u Engleskoj je poslanik bio Bogoljub Jevtić, koji se na tom položaju nalazio od septembra 1943. Nezadovoljstvo partizanske strane stanjem u ovom predstavništvu Jugoslavije pokazuje ocena Vladimira Velebita da je ono bilo „leglo neprijateljskih mahinacija“ (AJ, 836, I-3-b/990). Šubašić nije pokazivao želju da Jevtića zameni, smatrajući da „nema prepreke“ da on ostane na tom položaju, jer se u Londonu nalazila i vlada, pa on nije imao mogućnosti da šteti. Ipak, morao je da popusti, pa je njegova vlada 12. oktobra 1944. odlučila da Jevtić bude penzionisan (AJ, 836, II-9-a/19; Kosanović, 1984). Otpisnik poslova postao je Vladimir Ribarž, karijerni diplomata Kraljevine Jugoslavije, koji je bio prihvatljiv za NOP. Imenovanje novog ambasadora sačekalo je stvaranje privremene Vlade DFJ, pa je na sednici održanoj 30. marta 1945. usvojen predlog da ambasador bude Ljubo Leontić (AJ, 334, 188, 511; Velebit, 1983).

U drugoj polovini 1944. mnogo bolja situacija iz ugla NKOJ-a nije bila ni u Stokholmu, gde je otpisnik poslova (poslanik) bio Aleksandar G. Avakumović. Mada su Avakumović i jugoslovensko Poslanstvo nastojali da pomognu jugoslovenskim izbeglicama i interniranim jugoslovenskim diplomatama, radom jugoslovenskog poslanstva i poslanika nisu bili zadovoljni Jugosloveni pristalice NOP-a. Krajem godine i on je uklonjen iz Stokholma. Na sednici Šubašićeve vlade 12. oktobra 1944. odlučeno je da bude penzionisan i da ga zameni Rajko Đermanović, predratni građanski političar, koji je bio politički podoban novim vlastima. On je doputovao u Stokholm 2. juna 1945. (AJ, 836, I-3-b/982; I-3-b/986; AJ, 382, 15, 52; 15, 53; DAMSPS, PA, 1945, 32, 11, 1246, 1310, 2192).

Poslanik u Švajcarskoj Momčilo Jurišić Šturm, koji je poslanik u Bernu bio još od 1940. godine, bio je za partizansku stranu „Dražin agent“ (AJ, 836, I-3-b/982, I-3-b/986). Nezadovoljstvo radom Jurišića i jugoslovenskog poslanstva u Bernu iskazao je 1944. i Komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije u inostranstvu, koji je u pismu NKOJ-u upozorio na maltretiranje pristalica NOV-a u Švajcarskoj po nalogu Poslanstva. Postavljanje Šubašićeve vlade i politika sporazuma sa Titom, značili su i kraj Jurišićevog rada u Švajcarskoj. Šubašićeva vlada je već 27. jula 1944. odlučila da on bude penzionisan. On je decembra 1947. predao dužnost Milanu Ristiću, koji je tokom Drugog svetskog rata bio v. d. načelnika Pravnog odeljenja Ministarstva inostranih poslova (MIP). Posle oslobođenja Jugoslavije, jugoslovensko Poslanstvo u Bernu uspeo je i da izdejstuje od švajcarske vlade zatvaranje „Stalne trgovinske delegacije“ NDH u Cirihi. Poslanstvo je odredilo komisiju na čijem čelu je bio generalni konzul u Cirihi Đorđe Đuričić i ona je preuzela ovo ustaško predstavništvo 19. maja 1945. (AJ,

836, II-9-b/41; AJ, 334, 160, 483; AJ, 378, 2, 1943, 124; DAMSPS, PA, 1945, 31, 17; Pavlović, 2011)

Važan zadatak za NKOJ 1944. i 1945. bio je da pro-
nade sebi odanog predstavnika u Francuskoj umesto
Jovana Đonovića, koji se, kao delegat kraljevske vlade
kod Šarla de Gola, zalagao za generala Mihailovića (Pe-
tranović, 1992) i koga je Šubašićeva vlada penzionisala
već 24. avgusta 1944. (AJ, 103, 3, 37). Među kandida-
tima za predstavnika u Francuskoj bili su Božin Simić i
Boris Furlan, ali je Velebit sumnjao u dovoljnu odanost
Simića NOP-u, dok je za Furlana strahovao da je bio
„engleski čovek“. Na hitnost postavljanja NKOJ-u oda-
nog čoveka na mesto ambasadora u Parizu, partizanski
pokret je terao i strah od četničke propagande u Francu-
skoj. Pitanje imenovanja ambasadora u Parizu rešeno je
tek posle rata, kada je na to mesto postavljen komuni-
stima odani Marko Ristić (AJ, 836, I-3-b/982, I-3-b/986,
I-3-b/990; Smodlaka, 1986).

Borba za preuzimanje Ambasade u Vašingtonu traja-
la je dosta dugo. Tokom 1944. NKOJ je postigao uspeh
utoliko što je penzionisan ambasador Konstantin Fotić,
pristalica generala Mihailovića. Ukaz o njegovom pen-
zionisanju je donet 9. juna 1944, posle čega je Fotić
nastavio da se bori protiv svog penzionisanja, ospora-
vajući legitimitet Šubašićevoj vladi. Konačno, 14. jula
1944. saopštio je Ivanu Frangešu, otpravniku poslova,
da će napustiti Ambasadu. Od tog dana je Frangeš i zvanično
postao otpravnik poslova Ambasade u Vašingtonu
(AJ, 103, 15, 118, 1944; AJ, 371, 69, 91; JVI; Kosano-
vić, 1984; Pavlović, 2011). Posle toga je trebalo odrediti
novog ambasadora. Hitnost slanja ambasadora u SAD
nalagao je i strah od aktivnosti bivšeg ambasadora Fo-
tića, za koga su i komunisti morali da priznaju da je
bio veoma vešt diplomata i da je u SAD-u imao jake i
uticajne lične veze. Po pitanju izbora Fotićevog nasle-
dnika nije bilo dogovora između Šubašića i partizanske
strane. Šubašićeva ideja da postavi Mihaila Konstantino-
vića, koji je bio ministar u vladi Cvetković – Maček, ali
je dao ostavku zbog pristupanja Trojnom paktu, naišla
je na protivljenje Save Kosanovića, koji je bio kandidat
NKOJ-a za tu funkciju, Vladimira Velebita, Edvarda Kar-
delja, Sretena Žujovića i Josipa Smodlake. Sa druge strane,
izboru Kosanovića za ambasadora u SAD-u protivio
se Šubašić. U drugoj polovini 1944. se razmišljalo i o
Izidoru Cankaru kao kandidatu za ambasadora u SAD-u,
ali se brzo odustalo. Dilema oko ličnosti ambasadora u
SAD-u je razrešena tek kada je Stanoje Simić povučen iz
Moskve i poslat u SAD, aprila 1945. (AJ, 836, I-3-b/982,
I-3-b/986; AJ, 836, II-9-a/19; Smodlaka, 1986; Konstan-
tinović, 1998; Terzić, 1998; Petrović, Krejić, 2007).

Veliku važnost imalo je i jugoslovensko predstavnish-
tvo u Kairu. Zato je, poput Vašingtona, i za Kairo bilo više
kandidata i mnogo kolebanja i neodlučnosti. Na kraju je
izabran dr Milan Martinović, bivši ministar finansija i tr-
govine u Purićevoj vladi. Sa njegovim izborom se složilo
i Josip Broz. Martinović je za poslanika imenovan na
sednici Vlade 25. septembra, a akreditive je predao 2.

novembra 1944. Međutim, time pozicije NKOJ-a u Ka-
iru nisu ojačale. Mato Jakšić je krajem 1944. iskazivao
veliko nezadovoljstvo sastavom Poslanstva u Kairu, jer
su u njemu za službenike postavljeni ljudi koji se nisu
mogli smatrati pristalicama NOP-a. Situacija se, iz ugla
novih vlasti, popravljala tokom 1945, kada su zameni-
le nepouzdanog predstavnika pouzdanim. Umesto gra-
đanskog političara poslanik je postao komunist. U leto
1945. Milan Martinović je smenjen sa mesta poslanika u
Egiptu i primoran da napusti Poslanstvo. Novi poslanik
Ešref Badnjević došao je u Kairo 18. decembra 1945,
a akreditive je predao u januaru 1946. (DAMSPS, PA,
1946, 21, 3, 93; AJ, 836, I-3-b/987; AJ, 103, 15, 118,
1944; Smodlaka, 1986).

Dugo posle rata, kao prelazno rešenje, na mestu ot-
pravnik poslova, u Kanadi se zadržao stari kadar Petar
Cabrić, generalni konzul u Montrealu, koji je imenovan
za otpravnik poslova oktobra 1944. rešenjem Šubašićeve
vlade. Cabrića su delegati kanadskih Slovena kritikovali
kod Broza 19. decembra 1946. da se drži „pasivno“ i da
je „Šubašićev lični prijatelj“, pa bi „trebalo nešto uradi-
ti“. Tito se složio da Cabrić više nije mogao da ostane na
tom mestu, pa on uskoro više nije bio otpravnik poslova
u Otavi. Početkom 1947. otpravnik poslova je nakratko
bio Miodrag Marković, a u februaru 1947. je na taj po-
ložaj imenovan Pavle Lukin, koji je ostao na tom mestu
sve do leta 1948, jer je kanadska vlada uporno odugovla-
čila sa davanjem agremana za jugoslovenskog poslanika
Matu Jakšića. (AJ, 39, 5, 13; AJ, 836, I-2-a/70; DAMSPS,
PA, 1947, 68; DAMSPS, PA, 1948, 93). Poput Kanade,
ratna kadrovska rešenja su dugo posle rata potrajala i u
dalekoj Australiji, gde je Šubašićeva vlada 1944. umesto
počasnog konzula u Sidneju Mikuličića, Hrvata iz Suša-
ka, australijskog podanika, koga su nove vlasti smatrale
„reakcionarom“, imenovala Ivana Kosovića, takođe jugo-
slovenskog iseljenika, koji je bio čelnik Saveza jugoslo-
venskih iseljenika Australije, sakupljao finansijsku i ma-
terijalnu pomoć za Jugoslaviju tokom rata i bio urednik
jugoslovenskog lista *Napredak* u Sidneju (AJ, 507/IX, 5/IV,
1 i 2; AJ, 836, I-3-b/66; AJ, 341, I, 1944/1945).

Do promena u jugoslovenskim diplomatskim pred-
stavništvima u Turskoj došlo je posle rata, tj. tokom
1945. Pobjeda partizanskih snaga značila je i kraj diplo-
matske karijere ambasadora u Ankari Ilije Šumenkovića,
predratnog ministra i diplomate, jer su političke ocene
novih vlasti o njemu bile veoma negativne. On je uka-
zom kraljevskih namesnika stavljen na raspolaganje 20.
avgusta 1945, a za novog ambasadora je imenovan Bo-
žin Simić. Novi ambasador je na put u Ankaru krenuo
početkom oktobra, ali je 9. oktobra prilikom polaska iz
Sofije za Tursku povređen kada ga je udario jedan au-
tomobil, pa je njegov odlazak na novu dužnost usporen
lečenjem. Zato je dužnost u Ankari preuzeo tek krajem
januara 1946. (DAMSPS, PA, 1945, 33, 17; DAMSPS,
PA, 1946, 84, 13, 5506). U Generalnom Konzulatu u
Carigradu promene su vršene od oktobra 1944. do leta
1945. Taj proces je počeo stavljanjem na raspolaganje

generalnog konzula Luke Lukovića, a završen je postavljanjem Milana Ružića za generalnog konzula (AJ, 334, 206, 529; AJ, 370, 52, 134; AJ, 411, 24, 50, 1945).

Tokom 1945. nove jugoslovenske diplomate stigle su i u Čehoslovačku, Poljsku i Bugarsku. Ukazom kraljevskih namesnika od 11. maja 1945. za poslanika u Čehoslovačkoj je postavljen dr Darko Černež. Ministarstvo inostranih poslova je 18. septembra 1945. godine za generalnog konzula u Bratislavi postavilo ing. Ivana Mahulju. Prvi posleratni ambasadori u Sofiji i Varšavi bili su stari komunisti: Nikola Kovačević u Sofiji i Božo Ljumović, kasniji ibeovac, u Varšavi. Ljumović je u poljsku prestonicu doputovao 5. juna 1945. (DAMSPS, PA, 1945, 25, 12; Selinić, 2010; Selinić, 2012).

Jugoslavija je tokom 1945. nameravala da njen poslanik u Švedskoj (Rajko Đermanović) bude istovremeno akreditovan i u Danskoj i u Norveškoj. Danska je na to pristala, ali Norveška nije, predlažući da u Oslu bude zaseban jugoslovenski poslanik. Zato je krajem godine Jugoslavija odlučila da u Oslu otvori posebno jugoslovensko poslanstvo. U februaru 1946. za poslanika u Norveškoj je imenovan Vladimir Ribarž. Poslanik u Švedskoj Đermanović bio je istovremeno akreditovan i u Danskoj (DAMSPS, PA, 1946, 20, 11, 8176; DAMSPS, PA, 1945, 32, 11; DAMSPS, PA, 1946, 71, 9, 5360). Nove jugoslovenske vlasti su 1945. odlučile da likvidiraju jugoslovensko poslanstvo u Madridu. Otpravnik poslova u španskoj prestonici Ljubiša Višacki, koji je odbio da se povinuje ovoj odluci, je otpušten (DAMSPS, PA, 1945, 30, 19).

Osetljivost diplomatije i obzire KPJ prema zapadnim silama na kraju rata pokazivala je i činjenica da u privremenoj vladi DFJ formiranoj 7. marta 1945. resor spoljnih poslova nije bio u rukama komunista. Formalno ga je vodio ministar Ivan Šubašić, mada je stvarno spoljna politika bila u rukama Josipa Broza i Politbira Centralnog komiteta (CK) KPJ. Šubašić je na tom mestu ostao do ostavke, oktobra 1945. Osim spoljne politike, komunistička vlast se starala da stavi pod kontrolu i Ministarstvo inostranih poslova i kadrovsku politiku u ministarstvu. Činovnici koje je Šubašić postavio u ministarstvo bili su pod budnim okom Odeljenja za zaštitu naroda (OZNA), praćen je njihov odnos prema novim vlastima, ispitivana politička i profesionalna prošlost, praćeni su njihovi eventualni kontakti sa diplomatskim predstavnicima zapadnih država, a oni među njima koji su bili u kabinetu ministra inostranih poslova, kada je Šubašić bio ministar, su premešteni iz kabineta posle Šubašićeve ostavke (AJ, 836, II-5-b/31; Smodlaka, 1986). Od Šubašićeve ostavke, pa do 1. februara 1946. dužnost ministra inostranih poslova vršio je Broz, a februara 1946. ministar je postao Stanoje Simić, koji je na tom mestu ostao sve do sukoba sa IB-om.

USPOSTAVLJANJE DOMINACIJE PARTIJSKIH KADROVA MEĐU DIPLOMATSKIM SLUŽBENICIMA

Mada je KPJ uglavnom uspela da obezbedi da do kraja 1945. na čelu diplomatskih predstavništava budu

ili komunisti ili oni nekomunisti u koje je imala poverenje, u mnogim predstavništvima Jugoslavije u svetu, komunisti nisu bili većina među diplomatskim službenicima. Više komunista i veći partijski uticaj bili su prisutni u Ambasadi u SSSR-u i u onim jugoslovenskim predstavništvima koja su formirana posle rata i popunjavana novim kadrovima poslatim iz zemlje, što je bio slučaj sa jugoslovenskom misijom u Organizaciji ujedinjenih nacija (OUN) i jugoslovenskim delegacijama pri savezničkim organima u poraženim neprijateljskim zemljama – Nemačka, Austrija, Mađarska, Italija. Uticaj komunista je bio posebno jak u političkim (vojnim) delovima ovih delegacija, dok je u stručnim delovima bio slabiji. U Ambasadi Jugoslavije u Moskvi puni uticaj komunista je uspostavljen odmah posle rata, a već 1946. u Ambasadi nije bilo nijednog službenika iz bivšeg državnog aparata. (AJ, 507/XIII, k. 51/10; Bebler, 1982; Rahten, 2013). U mnogim drugim predstavništvima komunisti su bili u manjini (na primer, u Turskoj su 1947. činili samo 28,5 % službenika) (AJ, 507/XIII, k. 52/6, k. 52/10).

Vremenom je KPJ uspevala da sve više povećava prisustvo svojih članova u diplomatskoj službi, a taj napor bio je posebno uočljiv posle Rezolucije IB-a. Ovaj proces je zahtevao vreme. KPJ nije potpuno ovladala partijskim sastavom diplomatskih službenika preko noći, ali je do kraja četrdesetih prevlast partijskih kadrova već bila potpuna. Već 1949. u inostranstvu je bilo 788 stalnih jugoslovenskih službenika. Oni su pripadali Ministarstvu inostranih poslova, Ministarstvu spoljne trgovine, Jugoslovenskoj armiji, Ministarstvu pomorstva i „Tanjugu“. Među njima je bilo 456, tj. 57,8 % komunista. Procenualno govoreći, najviše partijaca je bilo među službenicima „Tanjuga“ i u Armiji: svi službenici „Tanjuga“ bili su komunisti, dok je među vojnim kadrovima partijaca bilo 89,5 % (AJ, 507/XIII, k. 1/36). Narednih godina je rastao broj jugoslovenskih predstavnika, pa među njima i komunisti, pa je početkom 1952. u inostranstvu bilo 779 komunista. Najviše je povećan broj komunista u SAD-u, zbog brojnosti osoblja i velikog broja jugoslovenskih predstavništava, pa je 1952. najviše partijaca bilo upravo u SAD-u – oko 120 (AJ, 507/XIII, k. 46/20; k. 51/6, k. 51/7, k. 51/8). U Ministarstvu inostranih poslova u zemlji, od 694 službenika 1949, komunisti je bilo 377 ili 54,3 %. Računajući i službenike u inostranstvu, Ministarstvo inostranih poslova imalo je 1.149 službenika, od kojih je 623 (54,2 %) bilo u KPJ (AJ, 507/XIII, k. 1/36).

Krajem četrdesetih i početkom pedesetih komunistički kadrovi su bili dominantni posebno među službenicima na rukovodećim diplomatskim položajima, što jasno svedoči o želji KPJ da posle sukoba sa IB-om na najodgovornijim mestima u diplomatskim predstavništvima budu samo pouzdani i provereni ljudi. Tako je 1949. među 58 poslanika, ambasadora, savetnika, konzula, generalnih konzula i delegata, članova KPJ bilo 49, tj. 84,48 %. Od sedam ambasadora petorica su bili komunisti, a među 12 poslanika komunisti je bilo 11 (AJ, 507/XIII, k. 1/36).

U odabiru kadrova za diplomatiju ključnu ulogu je imalo nekoliko institucija: Uprava za kadrove CK KPJ, Ministarstvo inostranih poslova, Ministarstvo spoljne trgovine, Uprava državne bezbednosti (UDB-a), Jugoslovenska armija, CK republičkih partija. Mada su sve ove institucije u određenoj meri imale uticaj prilikom odabira predstavnika u inostranstvu, svejedno da li se radilo o diplomatskim službenicima, dopisnicima, trgovinskim i vojnim predstavnicima i dr., ipak je nesumnjivo najveći značaj imala Uprava za kadrove CK KPJ, tj. njeno Odeljenje za kadrove u inostranstvu. Uprava se starala da u Ministarstvo inostranih poslova i diplomatiju uđu isključivo partijski kadrovi, ona je vodila računa o tome da nepouzdati službenici u diplomatskim predstavništvima budu zamenjeni, da u vreme IB-a van zemlje ne bude niko kolebljiv i nepouzdan, ona je evidentirala one koji su prešli na neprijateljsku stranu, ona se starala da dopisnici *Politike*, *Borbe*, „Tanjuga“ i atašei za štampu budu isključivo komunisti, ona je pravila planove o tome ko će biti povučen iz inostranstva, ko premešten, ko poslat na službu van zemlje, a kome se nije smeo dozvoliti odlazak preko granice.

Partija je u kadrovskoj politici u Ministarstvu inostranih poslova i diplomatiji uopšte, vodila računa o nekoliko kriterijuma: najpre je insistirano na političkoj podobnosti, što je značilo da je trebalo birati one ljude koji su bili članovi KPJ i Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) ili kandidati za KPJ; osim toga, tražena je stručnost; potencirano je znanje stranih jezika i više puta insistirano na tome da se primaju oni koji su završili Pravni, Ekonomski ili Filozofski fakultet, a vođeno je računa i o republičkom „ključu“ (AJ, 507/XIII, k. 2/10).

Pitanjem kadrova u diplomatiji KPJ se posebno bavila kada je izbio sukob sa IB-om. Uprkos svih preduzetih mera da se sačuva jedinstvo i odanost komunistima među službenicima u inostranstvu, u partijskim redovima se se, posle sukoba sa IB-om, pojavile i pukotine i napuštanje Partije. Jugoslovensku stranu je napustilo više desetina diplomata, koji su se opredelili za IB. Među ibleovcima su se našli i ambasadori, savetnici, sekretari, atašei, partijski opunomoćenici, oficiri iz vojnih izaslanstava itd. Najpoznatiji službenici koji su se kao diplomate opredelili za IB bili su ambasador u Bukureštu Radonja Golubović, poslanik u Kairu Šahinpašić, vojni ataše u Stokholmu pukovnik Slobodan Đekić, sekretari Ambasade u Parizu Borivoje Nikolajević i Anton Rupnik, savetnik Ambasade u Vašingtonu Slobodan Ivanović, savetnik Poslanstva u Mađarskoj Lazar Brankov, otpravnik poslova u Kanadi Pavle Lukin i drugi. Među beguncima je bilo čak i nekoliko bivših ili aktuelnih partijskih opunomoćenika²: Pero Dragila (SAD), Šime Balen (bivši opunomoćenik u SAD-u), Lazar Brankov (Mađarska), Savo Zlatić (bivši partijski opunomoćenik

i predstavnik KPJ u Albaniji), Branko Vukelić (Kanada). Izjašnjavanje za IB je bilo masovno posebno među jugoslovenskim službenicima u SAD-u, gde su se za IB izjasnili veoma uticajni službenici Pero Dragila i Slobodan Ivanović, koji su emigrirali u Čehoslovačku i postali vođe jugoslovenske informbirovske emigracije u toj zemlji (Vojtěchovský, 2010; Vojtjehovski, 2012; Selinić, 2012; Rahten, 2013). Pristalica IB-a bilo je i u samom Ministarstvu inostranih poslova u Beogradu. Prema partijskim podacima, zbog sukoba sa IB-om, tokom 1949. je uhapšeno 13 službenika Ministarstva inostranih poslova (AJ, 507/XIII, k. 1/36).

Sukob sa IB-om je nametao jugoslovenskoj partiji maksimalnu monolitnost među diplomatskim predstavnicima kao imperativ, a takva politika je bila dodatno pojačana pojavom ibleovaca u diplomatskoj službi. Kao i u drugim sferama života, i u diplomatiji više nije smelo da bude mesta ne samo za one koji su procenjeni za neprijatelje ili politički neproverene i nepouzdate, već i za kolebljive u sopstvenim redovima, pa čak i za one komuniste za koje je Partija procenila da nisu bili dovoljno ideološki obrazovani. Ministar inostranih poslova postao je provereni komunist Edvard Kardelj, umesto građanskog političara Stanoja Simića, koji je bio lojalan novim vlastima, ali, posebno u vreme sukoba sa IB-om, KPJ više u njega nije imala poverenja. Na najvažnijim položajima više nisu mogli da opstanu ni one diplomate koji su bili lojalni novim vlastima iako su bili nekomunisti, pa je sukob sa IB-om imao za posledicu i povlačenje građanskog političara Save Kosanovića sa mesta ambasadora u SAD-u i slanje na njegovo mesto pouzdanog komuniste Vladimira Popovića 1950. U odabiru kadrova za MIP i diplomatsku mrežu posebnu aktivnost pokazivalo je Odeljenje za kadrove u inostranstvu Uprave za kadrove CK KPJ. Kadrovska politika u diplomatiji, i uopšte u službama zaduženim za odnose sa inostranstvom, poput spoljne trgovine, bila je skoro u potpunosti nadležnosti ovog odeljenja. Ono je postavljalo sebi zadatke na godišnjem nivou, a njihova realizacija je kontrolisana kvartalno. Partijska komisija je proveravala političku podobnost postojećih službenika na poslovima sa inostranstvom, pomoću kurseva i škola obezbeđivala je nove, stručne i pouzdane kadrove, raspoređivala ih, određivala ko će ići u inostranstvo, a ko biti povučen, pa se čak bavila i pitanjem plata i zvanja diplomatskih službenika itd. (AJ, 507/XIII, k. 1/35, k. 1/37).

Mada nisu izvršavani u potpunosti i mada je realizacija mnogih kadrovskih promena odlagana, procenat realizacije planova uopšte nije bio zanemarljiv. Od 110 planiranih kadrova Ministarstva inostranih poslova, koje je u drugom tromesečju 1949. trebalo poslati u inostranstvo, poslato je njih 60, tj. 54,5 %. Uz to, poslato je još šest, koji nisu bili prvobitno predviđeni planom,

2 Partijski opunomoćenici su uvedeni marta 1946. kada je CK KPJ odlučio da ukine partijske organizacije i ćelijske sastanke u predstavništvima zemlje u inostranstvu i da u svakom predstavništvu odredi jednog partijskog opunomoćenika čiji je zadatak bio da veze sa članovima KPJ održava pojedinačno tj. da sa svakim komunistom radi individualno (Selinić, 2012).

dakle ukupno 66, tj. 60 %. Planovi za prva tri meseca 1950. realizovani su u još većoj meri. Tada je u Ministarstvu inostranih poslova, od planiranih 73 službenika za diplomatiju u inostranstvo poslato 60, tj. 82,19 % (AJ, 507/XIII, k. 1/36, k. 1/38).

Kao posledica ovakve politike, krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina je sastav diplomatskih službenika značajno ojačan komunističkim proverenim kadrovima. Od početka pedesetih godina, posle sveobuhvatne akcije Kadrovske komisije CK, u diplomatskim predstavništvima skoro da nije ostalo predratnih kadrova ili nekomunista, posebno na najvišim diplomatskim položajima.

Diplomatski službenici su uglavnom menjani iz sledećih razloga: menjani su stari, građanski, nekomunistički kadrovi iz vremena Kraljevine Jugoslavije, menjani su politički nepouzdati, zatim su menjani komunisti koji su bili nedovoljno „izgrađeni“, ali mesta više nije bilo ni za one za koje je KPJ procenila da su bili „nesposobni“. Jedan od razloga za povratak u zemlju bio je dug boravak van zemlje, jer se smatralo da su dve ili tri godine provedene van zemlje bile dovoljan razlog za povlačenje u zemlju, pa se pristupilo zameni službenika koji su bili van zemlje od 1945. ili 1946. Konačno, i godine života su imale značaj, jer je KPJ povlačila u zemlju one koji su bili stariji ljudi (AJ, 507/XIII, k. 1/35).

Među onima koji su bili trn u oku KPJ iz političkih razloga izdvajala su se nekolicina. Jedan od njih bio je stalni delegat FNRJ pri Privremenom komitetu za upravljanje poslovima Đerdapske administracije dr Velizar Ninčić, stari kadar, koji nije odgovarao „po političkim kvalifikacijama“, a pri tom je bio i star, pa je za njega hitno trebalo naći zamenu. Insistiralo se na tome da u Oršavu umesto njega ode neki komunist. Međutim, mada je konstantno radila na tome da ga zameni, Partija nije uspela da pronađe adekvatnu zamenu Ninčiću. Poseban problem za KPJ bili su konzuli u Čikagu i Nju Jorku. Konzul u Čikagu bio je Vladimir Vukmirović, a u Nju Jorku Miodrag Marković. Obojica su bili stari službenici MIP-a, bili su dugo u inostranstvu i iz ugla KPJ bili su „politički nesigurni“. Zato je KPJ planirala da ih zameni „novim, dobrim i okretnim drugovima“. Međutim, mada su bili nekomunisti, oni su i dalje opstajali na svojim položajima. Marković je dočekao i pedesete godine na svom položaju, s tim što je tada ušao u KPJ. Umesto da KPJ njega zameni kao politički nepouzdanog, on se učlanio u KPJ. Čest razlog za promenu bio je dug boravak van zemlje. Tako su povučeni savetnici u Francuskoj Josip Zmaić i SAD-u Sergije Makiedo, kao i konzul u Sidneju Ivan Kosović. Među svojim članovima u koje više nije imala poverenje da bi u tako složenim uslovima, kakvi su vladali u vreme sukoba sa IB-om, mogli da obave državne zadatke na način na koji je to Partija želela, bio je generalni konzul u Hamburgu Rade Radović, za koga su partijski kadrovi napisali da je bio „stariji čovek i nedovoljno izgrađen komunist“. Uočljivo je i da KPJ, prilikom ovih promena u diplomatiji, nije

imala puno poverenja u postojeće službenike MIP-a, pa se često odlučivala da nove službenike za diplomatska predstavništva pronađe van MIP-a (AJ, 507/XIII, k. 1/35).

Rezultat ovakve politike KPJ bile su velike personalne promene izvršene u diplomatiji 1949. i 1950. Tokom 1949. premešteno je u zemlju (iz političkih razloga, zbog dugog boravka van zemlje ili iz drugih razloga) 133 službenika, a u inostranstvo je poslat čak 171 novi službenik. KPJ je zaključila da je time „politički sastav“ diplomatskih predstavništava bio značajno poboljšán. Da je posle promena izvedenih tokom 1949. godine partijski vrh mogao da bude zadovoljan političkom situacijom među službenicima u predstavništvima u inostranstvu, videlo se i kada je KPJ u poslednjem tromesečju te godine uz pomoć UDB-e pristupila „svestranoj analizi“ svih službenika u inostranstvu. Posle provere službenika u Italiji, Trstu, Austriji, Švajcarskoj i Francuskoj ispostavilo se da je politički sastav službenika u ovim zemljama skoro u potpunosti zadovoljavao kriterijume KPJ. Mada je u svet odlazio uglavnom „mlad i nedovoljno stručan“ kadar, za KPJ je mnogo bitnije bilo to što se radilo o „čvrstom i pouzdanom“ kadru (AJ, 507/XIII, k. 1/36, k. 1/38).

Kako je konkretno KPJ pronalazila proverene kadrove za važna diplomatska mesta, pokazuje slučaj deset partijski proverenih kadrova odabranih za diplomatiju početkom 1950. godine. Naime, u prva tri meseca 1950. Uprava za kadrove CK KPJ je obezbedila MIP-u 10 „uzdignutih rukovodećih kadrova za samostalne dužnosti u inostranstvu“. Među njima su bili i Života Đermanović (poslanik u Bernu), Eduard Jardas (savetnik u Nju Delhiju), Miro Krejačić (savetnik u Oslu), Krsto Bulajić (otpravnik poslova u Moskvi), Branko Karadole (generalni konzul u Milanu) i Rafo Ivančević (savetnik Konzulata u San Francisku). Već iz ovog spiska vidi se da su partijski provereni kadrovi poslani na značajne diplomatske funkcije u predstavništva u važnim gradovima sveta. Za tako važna mesta KPJ je kadrove tražila među istaknutim partijcima u svom vrhu, ministarstvima, univerzitetima i u Narodnom frontu (AJ, 507/XIII, k. 1/38).

Krajem četrdesetih KPJ je velike promene izvela i u MIP-u. Poput diplomatskih predstavništava, i iz Ministarstva su morali da budu uklonjeni svi „neprijateljski i kolebljivi elementi“ i da se na njihova mesta dovedu „čvrsti, politički zreli i odani“. Tako je, po nalogu KPJ, posle analize rukovodećeg kadra i službenika Ministarstva, tokom 1949. iz Ministarstva inostranih poslova premešteno 298 službenika „koji nisu ispunjavali uslove za rad u Ministarstvu“, a istovremeno je MIP preko Uprave za kadrove KPJ dobio čak 429 službenika (AJ, 507/XIII, SKJ, k. 1/36, k. 1/38).

Osim promena službenika u diplomatskim predstavništvima i u MIP-u, Odeljenje za kadrove u inostranstvu vršilo je tokom 1949. i 1950. i „analizu“ rukovodećih kadrova u MIP-u. Posebna pažnja posvećena je Personalnom odeljenju MIP-a. Pošto je bilo nezadovoljno njegovim radom, optužujući ga da je sporo povlačilo

„nesigurne i neprijateljske elemente“ iz inostranstva, Odeljenje za kadrove u inostranstvu mešalo se i u odabir kadrova za personalno odeljenje MIP-a. Partijskim rečnikom rečeno, stanje u Personalnom odeljenju MIP-a „sređeno“ je tokom septembra 1949, što znači da je KPJ tada potpuno stavila pod svoju kontrolu rad personalne službe MIP-a (AJ, 507/XIII, SKJ, k. 1/36, k. 1/38)

Osim staranja o radu partijskih organizacija van zemlje, povlačenja u zemlju nepouzdatih ili nesposobnih kadrova i slanja novih, pouzdanih, KPJ je svoj uticaj u diplomatiji širila i školovanjem novog kadra. I četiri godine posle rata KPJ se suočila sa činjenicom da su u resorima koji su se bavili odnosima sa inostranstvom strane jezike i potrebnu stručnost posedovali uglavnom stari, predratni kadrovi, dok su mladi, komunistički kadrovi bili bez znanja jezika i nedovoljno stručni. Dok je to bilo tako, komuniste je bilo teško poslati u inostranstvo. (AJ, 507/XIII, SKJ, k. 1/36) Prvi pokušaj jugoslovenske vlasti da školovanjem reši problem kadrova za diplomatsku službu učinjen je već 1946. godine, kada je osnovana Diplomatska škola u okviru Ministarstva inostranih poslova. Škola je postojala do 1949. godine. Namera je bila da se jednogodišnjim doškolovanjem u ovoj školi odani članovi Partije osposobe za rad u diplomatiji i tako brzo obezbedi stručan i pouzdan kadar za diplomatsku službu. Upravnik Škole je bio Vjekoslav Cvrle, službenik Ministarstva inostranih poslova i kasniji jugoslovenski konzul u Australiji. Diplomiralo je ukupno 96 studenata. Međutim, partijski vrh je primećivao mnogo nedostataka u radu škole, u njenom programu bilo je 1948. dosta praznina, Partija je bila nezadovoljna činjenicom da je škola primala mali broj studenata, da je kratko trajala (u početku dva, a zatim tri semestra) i imala sužen plan i program. U školi su tada bila samo četiri nastavnika. Povrh svega, Partija nije bila zadovoljna radom upravnika škole, kako u nastavi, tako i na mestu upravnika (Bondžić, 2007; Bondžić, 2012; AJ, 507/XIII, k. 64/35; AJ, 507/XIII, k. 1/36). Pošto je bilo jasno da se pomoću Diplomatske škole ne može dobiti stručan i Partiji odan kadar za diplomatiju, 1948. je osnovana Novinarsko-diplomatska viša škola, koja je postojala do 1952. Bila je pod punom kontrolom KPJ i služila je za školovanje partijskog kadra za novinarski poziv i diplomatsku službu. Studenti su mogli da budu samo članovi KPJ ili SKOJ-a. Mada se i u ovoj školi nastava suočavala sa obiljem problema (problem prostora, nepostojanje nastavnog programa i udžbenika i priručnika za većinu predmeta, problem obezbeđivanja adekvatnog nastavnog osoblja), ona je uspela da da oko 200 diplomiranih stručnjaka za diplomatsku i novinarsko-publicističku službu (Bondžić, 2007; Bondžić, 2012).

Menjajući političku strukturu diplomatskih službenika i stvarajući diplomatiju u kojoj su njeni kadrovi bili

u velikoj većini, KPJ je istovremeno i „podmladila“ diplomatsku službu. Naime, članovi KPJ među diplomatskim službenicima su često bili veoma mladi. Prosečna starost komunista među jugoslovenskim predstavnicima u Rimu februara 1950. bila je samo 30,5 godina, a 55,4 % jugoslovenskih komunista-službenika u Rimu bili su mladi od 30 godina (AJ, 507/XIII, k. 49/1). Početkom 1950. u Milanu su komunisti imali prosečno svega 29,5 godina. Svi komunisti na najvažnijim diplomatskim mestima bili su veoma mladi. Generalni konzul Branko Karadole imao je samo 30, konzul Nikola Dumić 29, vicekonzul Ante Markotić 31, vicekonzul Slobodan Vujović 29, a vicekonzul Zvonimir Vodopivec samo 26 godina (AJ, 507/XIII, k. 49/7).

KPJ nije bila masovna partija pre Drugog svetskog rata. Većina njenih članova primljena je u partiju tokom i posle rata. Tako je bilo i sa komunistima u diplomatiji. Popunjavajući diplomatska predstavništva posle rata svojim članovima, KPJ je u diplomatsku službu uglavnom slala komuniste koji su imali kratak partijski staž. Iz podataka za partijsko članstvo u Milanu, Rimu, STT-u, Londonu i Meksiku početkom pedesetih, kao i za sekretare partijskih organizacija u diplomatskim predstavništvima iz 1956, sledi zaključak da su predratni komunisti činili samo 2,9 % partijskih kadrova u diplomatiji, ratnih je bilo 53,6 %, dok je posle rata u KPJ primljeno 43,3 %. Dakle, komunisti među jugoslovenskim predstavnicima u inostranstvu su bili veoma mladi po partijskom stažu, a skoro polovina je Partiji prišla tek posle osvajanja vlasti (AJ, 507/XIII, k. 46/22). U nekim diplomatskim predstavništvima nijedan komunista nije bio u KPJ pre rata. To je bio slučaj u zoni B Slobodne Teritorije Trsta 1952, gde nijedan od 98 jugoslovenskih komunista nije bio u Partiji od pre 1941. godine. Od 1941. do 1945. u KPJ je primljeno njih 47, tj. 48 %. Ostalih 51 (52 %) članova Partije bili su posleratno članstvo (AJ, 507/XIII, k. 49/15).

Osim što su velikim delom u KPJ primljeni tokom rata, partijski kadrovi u inostranstvu su u velikom broju imali i partizansku ratnu prošlost ili su hapšeni i odvođeni u logore. Tokom 1949. u Austriji, Nemačkoj i Trstu oko 25 % službenika bili su tokom rata u koncentracionim logorima i zarobljeništvu ili su bili odsutni iz zemlje (AJ, 507/XIII, k. 1/36). Prema podacima iz novembra 1950, od 26 članova Partije u Austriji za koje su postojali podaci, što je bila otprilike polovina partijaca u ovoj zemlji, pet je čitav rat provelo u zarobljeništvu, pet su bili u logorima u zemlji (Jasenovac, Gradiška, Banjica), a dvojicu je hapsila specijalna policija (AJ, 507/XIII, k. 46/42). Od 98 komunista, koji su aprila 1952. radili u jugoslovenskim ustanovama u Zoni B STT-a, u NOB-u je učestvovalo njih 62 (63,2 %) – najviše od 1943 (26) i 1944 (21) (AJ, 507/XIII, k. 49/15).

YUGOSLAV DIPLOMACY 1945–1950:
CREATING A PARTY DIPLOMATIC SERVICE*Slobodan SELINIĆ*Institute for Recent History of Serbia, Trg Nikole Pašića 11/IV, 11000 Belgrade, Serbia
e-mail: slobojana@yahoo.com

SUMMARY

While struggling for power in Yugoslavia during WWII, the CPY strove to purge the diplomatic apparatus of those people whom it considered enemies of the Party and to replace them by reliable persons. Thus, some Yugoslav diplomatic missions had been taken over by the partisans already during the war and staffed with its men, particularly after the Tito-Šubašić agreement. During November 1944 the commissioner for foreign affairs of the NKOJ (the partisan interim government), Josip Smodlaka, took over the post of Yugoslav delegate with the Allied Advisory Council for Italy. In March 1944 the representative in the USSR, ambassador Stanoje Simić, renounced loyalty to the Royal Government. Until the end of 1944 Šubašić's government replaced ambassadors in the USA, Konstantin Fotić, the ambassador to London, Bogoljub Jeftić, in Sweden, Aleksandar Avakumović, the representative in Bern, Momčilo Jurišić, as well as the delegate with De Gaulle's Committee, Jovan Đonović. After Tito's government had been formed, new ambassadors in several important countries were appointed (Stanoje Simić in the USA, Vladimir Popović in the USSR, Ljubo Leontić in the UK, Marko Ristić in France, Božin Simić in Turkey).

Although people loyal to the CPY were appointed, it didn't have dominance among diplomatic staff immediately after the war. However, after the conflict with the Cominform, full dominance of Party cadres was established in the diplomatic service. This was achieved through recalling politically unreliable officials and those communists who no longer enjoyed confidence of the CPY and through appointing new officials who were members of the Communist Party.

Key words: Yugoslavia, diplomacy, Communist Party of Yugoslavia (CPY), diplomatic representatives

IZVORI I LITERATURA

AJ, 39 – Arhiv Jugoslavije, Beograd (AJ), fond 39, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Kanadi, Otava.

AJ, 103 – AJ, fond 103, Emigrantska vlada Kraljevine Jugoslavije.

AJ, 334 – AJ, fond 334, Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije – Personalni odsek.

AJ, 341 – AJ, fond 341, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije, London.

AJ, 370 – AJ, fond 370, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Turskoj.

AJ, 372 – AJ, fond 372, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije pri Svetoj Stolici u Vatikanu.

AJ, 378 – AJ, fond 378, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Kujbiševu.

AJ, 382 – AJ, fond 382, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Švedskoj – Stockholm.

AJ, 411 – AJ, fond 411, Generalni konzulat Kraljevine Jugoslavije u Carigradu.

AJ, 507/IX – AJ, fond 507/IX, SKJ, Komisija za međunarodne odnose i veze.

AJ, 507/XIII – AJ, fond 507/XIII, SKJ, Komisija za razvoj SKJ i kadrovsku politiku.

AJ, 836 – AJ, fond 836, Kancelarija maršala Jugoslavije.

DAMSPS, PA – Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd (DAMSPS), Politička arhiva (PA).

JVI – Jugoslovenske vlade u izbeglištvu. Dokumenti: 1943–1945. Beograd, Zagreb, Arhiv Jugoslavije, Globus, 1981.

OJR – Odnosi Jugoslavije i Rusije (SSSR). Dokumenti i materijali: 1941–1945. Beograd, Vojnoistorijski institut, 1996.

Zapisnici NKOJ – Zapisnici NKOJ-a i Privremene vlade DFJ: 1943–1945. Beograd, Memorijalni centar „Josip Broz Tito“, 1991.

ZSMSKJ – Zapisnici sa sednica Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije: 1941–1945. Pijevac, K., Jončić, D. (ur.). Beograd, Službeni list SCG, Arhiv Srbije i Crne Gore, 2004.

Bebler, A. (1982): Kako sam hitao. Beograd, Četvrti jul.

Bondžić, D. (2007): Novinarska i diplomatska škola u Beogradu 1948–1953. Tokovi istorije, 3, 80–95.

Bondžić, D. (2012): Školovanje kadrova za diplomatiju u socijalističkoj Jugoslaviji od 1945. do 1960. U: Selinić, S. (ur.): Jugoslovenska diplomatija 1945–1961. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 48–68.

Dedijer, V. (1951): Dnevnik. Beograd, Jugoslovenska knjiga.

Dimitrijević, B. (2005): JNA od Staljina do NATO pakta: armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije. Beograd, Službeni list.

Kosanović, S. (1984): Jugoslavija bila je osuđena na smrt. Smisao Moskovskog sporazuma. Zagreb, Beograd, Globus, Arhiv Jugoslavije.

Konstantinović, M. (1998): Politika sporazuma: dnevničke beleške 1939–1941. Londonske beleške 1944–1945. Novi Sad, Prometej.

Milatović, A. (1985): Pet diplomatskih misija. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Pavlović, M. (2007): Za Tita ili za Kralja. Izbori za Ustavotvornu skupštinu 11. novembra 1945. Beograd, Institut za savremenu istoriju.

Pavlović, K. (2011): Ratni dnevnik 1941–1945. Beograd, Otkrovenje.

Petranović, B. (1988): Istorija Jugoslavije 1918–1988. Beograd, Nolit.

Petranović, B. (1992): Srbija u Drugom svetskom ratu 1939–1945. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar.

Petrović, D., Krejić, P. (2007): Srpski i jugoslovenski diplomatski predstavnici u Sjedinjenim Američkim Državama 1917–1945. Arhiv, 1–2, 189–195.

Popović, N. (1988): Jugoslovensko-sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu. Beograd, Institut za savremenu istoriju.

Rahten, A. (2013): Slovenski diplomati v začetnih letih jugoslovenskega stalnega predstavnništva pri OZN. Acta Histriae, 3, 389–408.

Selinić, S. (2010): Jugoslovensko-čehoslovački odnosi 1945–1955. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije.

Selinić, S. (2012): Jugoslovenski predstavnici u Čehoslovačkoj 1945–1948/9. U: Selinić, S. (ur.): Jugoslovenska diplomatija 1945–1961. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 135–158.

Smodlaka, J. (1986): Partizanski dnevnik. Zagreb, Spektar.

Terzić, M. (1998): Misija Vladimira Velebta u Londonu – leto 1944. Vojnoistorijski glasnik, 3, 92–104.

Tripković, Đ. (1990): Prilike u Jugoslaviji i Velika Britanija 1945–1948. Beograd, Institut za savremenu istoriju.

Velebit, V. (1983): Sećanja. Zagreb, Globus.

Vojtěchovský, O. (2010): Anton Rupnik. Pot slovensko-francoskega komunista do kariere jugoslovenskega informbirojevskega funkcionarja. Acta Histriae, 1–2, 151–174.

Vojtjehovski, O. (2012): Iz diplomatije u IB emigraciju. Događaji u jugoslovenskim diplomatskim predstavništvima u SAD-u povodom rezolucije Informbiroa 1948. U: Selinić, S. (ur.): Jugoslovenska diplomatija 1945–1961. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije, 174–204.

Životić, A. (2011): Jugoslavija, Albanija i velike sile 1945–1961. Beograd, Institut za noviju istoriju Srbije.